

**«INNOVATIVE WORLD» ILMIY TADQIQOTLARNI QO'LLAB-
QUVVATLASH MARKAZI**

**«ZAMONAVIY ILM-FAN VA TADQIQOTLAR: MUAMMO VA
YECHIMLAR» NOMLI 2026-YIL № 1-SONLI ILMIY, MASOFAVIY,
ONLAYN KONFERENSIYASI**

**ILMIY-ONLAYN KONFERENSIYA TO'PLAMI
СБОРНИК НАУЧНЫХ-ОНЛАЙН КОНФЕРЕНЦИЙ
SCIENTIFIC-ONLINE CONFERENCE COLLECTION**

Google Scholar

ResearchGate

zenodo

ADVANCED SCIENCE INDEX

Directory of Research Journals Indexing

**www.innoworld.net
O'ZBEKISTON-2026**

Maktabgacha yoshdagi bolalarda tafakkuri va diqqat rivojlanishining asosiy omillari.

Xalilova Madina Olimjon qizi

Maktabgacha ta'lim va maxsus pedagogika yo'nalishi 102-guruh talabasi

xalilovam356@gmail.com

Ilmiy rahbari: **Yaqubova Muxabbat**

Annotatsiya: Mazkur maqola maktabgacha yoshdagi bolalarda tafakkur va diqqat jarayonlarining rivojlanish xususiyatlari hamda ularga ta'sir etuvchi asosiy omillar yoritib berilgan. Maqolada bolalar tafakkurining bosqichma -bosqich shakllanishi, diqqatni barqarorligi, hajmi va taqsimlanishi psixologik pedagogik jihatdan tahlil qilingan.

Kalit so'zlar maktabgacha yosh, tafakkur, diqqat, bilish jarayonlari, o'yin faoliyati, ta'sir, psixik rivojlanish.

Аннотация. В данной статье рассматриваются особенности развития мыслительных и внимательных процессов у детей дошкольного возраста и основные факторы, влияющие на них. В статье анализируется поэтапное формирование мышления детей, стабильность, объем и распределение внимания с психолого-педагогической точки зрения.

Ключевые слова: дошкольный возраст, мышление, внимание, когнитивные процессы, игровые занятия, педагогическое воздействие, психологическое развитие.

Abstract: This article discusses the features of the development of thinking and attention processes in preschool children and the main factors influencing them. The article analyzes the stage-by-stage formation of children's thinking, the stability, volume and distribution of attention from a psychological and pedagogical perspective.

Keywords: preschool age, thinking, attention, cognitive processes, play activities, influence, psychological development.

Kirish. Maktabgacha yosh davri 3 yoshdan 7 yoshgacha hisoblanadi. Maktabgacha yoshdagi bolalar psixologiyasida juda tez sifat o'zgarishlari bo'lishini inobatga olgan holda 3davrga bo'linadi. Bog' cha yoshidagi bolalarga beriladigan tarbiya, ularning murakkab harakatlarini o'zlashtirish elementar gigiena, madaniy va mehnat malakalarini shakllantirish, nutqini rivojlantirish ijtimoiy axloq va estetik didning dastlabki kurtaklarini hosil qilishga qaratish lozim. Tafakkur bolani bog'cha yoshidagi davrida juda tez rivojlana boshlaydi. Bolalar o'zlarining mustaqil harakatlari davomida atrofdagi turli xil narsalar bilan bevosita taqqoslash, umumlashtirish, fikr qilish jarayonlarini vujudga keltiradi. Har qanday tafakkur jarayoni biron narsaga tushuna olmaslik biron narsadan taajjublanish hayron qolish natijasida hosil bo'ladi. Maktabgacha yoshdagi bolalar fikr yuritish jarayonida ayni shu chog'da idrok qilayotgan narsaqni emas, ilgari idrok qilgan narsalarga xam tayana oladilar. Maktabgacha yoshdan boshlab bolalarda ixtiyoriy diqqat rivojlana boshlaydi. Maktabgacha kichik yoshdagi bolalarda ixtiyorsiz diqqat ustunlik qiladi. Bolalar diqqatini ayrim xususiyatlari diqqatning kuch va

barqarorligi xam tarkib topa boshlaydi. Maktabgacha yoshdagi bolalarda avvalgi davrlarga nisbatan diqqatni hajmi ham ancha kengaygan. Bolani maktabgacha yoshdagi davrida diqqat ancha tez rivojlanadi. Bu davrda diqqatning ixtiyorsiz turi ortiqroq rivojlanadi. Bolalarda bilishga doir ruhiy jarayon sezgi, idrok, xotira, xayol, taffakur, nutqni rivojlantirish aqliy tarbiyaning muhim vazifasi hisoblanadi. Maktabgacha yoshdagi bolalarda ongli ravishda eslab qolish qobiliyati tarkib topadi. Bolalarda tarbiya yoshining dastlabki bosqichlarida bolalarda tassavur xayol bo'ladi. Ilk va bog'cha yoshidagi bolalarda tevarak – atrofga bo'lgan qiziqish juda tez o'sadi.

L.S Vigotskiy o'zining maruzalaridan birida bola taraqqiyotini rivojlanishini boshqa turlari bilan taqqoslagan.

ASOSIY QISM. Bolani 3yoshdan 7 yoshgacha bo'lgan maktabgacha yoshi bolalik davrini katta bir qismini tashkil etadi. Asosan mana shu davrdan boshlab bolani mustaqil faoliyatlari rivojlanadi, hamda shaxsiy fazilatlarini tarkib topa boshlaydi. Bola ilk yoshdan maktabgacha davrga o'tgach, uning butun yashash sharoitida jiddiy o'zgarishlar yuz beradi. Bola bog'cha yoshiga o'tgach, uning faoliyat doirasi ancha kengayib, mustaqilligi ancha ortadi. O'yinlari xatti harakatlari ham boshqacha mazmunga ega bo'la boshlaydi. Bolaning butun faoliyatida nutqning ro'li orta boradi. Bola maktabgacha yoshga o'tgach, muayyan dastur asosida maxsus pedagog tomonidan tarbiyalana boshlaydi. Maktabgacha yoshdagi bolaning yashash sharoitida yuzaga kelgan bu o'zgarishlar uning jismoniy va psixik jihatdan kamol topishiga ta'sir etmay qolmaydi. Bog'cha yoshidagi bolalarni psixik jihatdan rivojlanishlarida bog'cha muhiti juda katta ro'l o'ynaydi. Bog'chadagi tartib intizom va turli- tuman ta'limiy mashg'ulotlar bolalarda yuksak ijtimoiy, axloqiy va gigiyenik ehtiyojlarining garmonik ravishda yuzaga kelishi uchun sharoit tug'diradi. Bolani maktabgacha yoshdagi davrida uning erkin xarakat qilish maydoni kengayadi. Bu esa tafakkurni rivojlanishi uchun juda katta ahamiyatga ega. Maktabgacha yoshdagi bolalar o'z tajribalarida ancha narsalarni bilib olganlaridan so'ng narsalarni ichki xususiyatlari bilan xam qiziqqa boshlaydilar. bolalar turli xil savollar berishadi. Bu nega kichkina? Bunega katta? Bu nega dumaloq v.k savol berishadi. Agar ularga o'z vaqtida javob qaytarmasak bolani fikri bo'linib narsalarga nisbatan qiziqishlari so'nishi mumkin. Bolalar qaytib savol bermasliklari mumkin. Imkon qadar ularning savollarini inobatga olib javob berishimiz kerak. S.Xollning shogirdi mashhur psixolog A. Gezzell bolalarni o'smirlik yoshigacha takrorlanuvchi kesishmalar yordamida ularni psixik rivojlanishini longityud metodi orqali o'rgangan. Gezzellni bola xulqi yosh o'tgan sari qanday o'zgarishi qiziqtirgan, u bolani harakat ko'nikmalaridan boshlab mashg'ulotdagi talablarini qiziqishlarini ham inobatga olgan holda psixik faollikni aniq shakllarini yuzaga kelishini namunaviy vaqtinchalik grafisini tuzishni xoxlagan.

Ogning biron -bir predmet, xodisa yoki faoliyatiga qaratilishi hamda to'planishi diqqat deyiladi. Diqqatni jalb etishda ko'rgazmali va texnik vositalarni qo'llash katta ahamiyat kasb etadi. Bolalar diqqatini barqaror

saqlashda tarbiyachining mumtazam talabchanligi muxim ro'l o'ynaydi. Bolalar diqqatining yosh va individual xususiyatlarini hisobga olish ta'lim tarbiya jarayonini muvaffaqiyatli amalga oshirishning muhim sharti hisoblanadi. Tafakkurning samarali rivojlanishida diqqat muhim psixologik omil hisoblanadi. Diqqatning barqarorligi bolaning ma'lum faoliyatga uzoqroq vaqt davomida e'tibor qaratib turish qobiliyatini ifodalaydi. Maktabgacha yoshdagi bolalarda diqqat dastlab beqaror bo'lib, asosan ixtiyorsiz xarakterga ega bo'ladi. Pedagogik jarayon to'g'ri tashkil etilganda, qiziqarli o'yinlar, mashg'ulotlar va ko'rgazmali vositalar orqali diqqatning barqarorligi bosqichma-bosqich rivojlantiriladi.

Diqqat hajmi bolaning bir vaqtning o'zida qamrab oladigan obyektlar soni bilan belgilanadi. Yosh ulg'ayagan sari diqqat hajmi kengayib boradi, bu esa bolaga murakkabroq topshiriqlarni bajarish imkonini yaratadi. Pedagogik jihatdan diqqat hajmini rivojlantirish uchun didaktik o'yinlar, ranglar, shakllar va predmetlar bilan ishlash samarali vosita bo'lib xizmat qiladi.

Diqqatning taqsimlanishi esa bolaning bir vaqtning o'zida bir nechta faoliyatni nazorat qila olish qobiliyatidir. Bu xususiyat maktabgacha yoshning oxirgi boschlarida shakllanib, bolani maktab ta'limiga tayyorlashda muhim ahamiyat kasb etadi. Tarbiyachi tomonidan beriladigan bosqichli topshiriqlar, harakatli o'yinlar va musiqali mashg'ulotlar diqqat taqsimlanishini rivojlantirishga asos bo'ladi. Bolalar tafakkurini bosqichma-bosqich shakllanishi diqqatning barqarorligi hajm va taqsimlanishi bilan chambarchas bog'liq. Bu jarayonni pedagogik - psixologik asosida tashkil etish bolalarni intellektual rivojlanishida muhim hisoblanadi.

XULOSA. Maktabgacha yoshdagi bolalarda tafakkur va diqqat jarayonlarining rivojlanishi ularning keyingi ta'lim bosqichlariga muvaffaqiyatli tayyorlanishida muhim psixologik-pedagogik asos bo'lib xizmat qiladi. Bolalar tafakkuri yoshga xos ravishda bosqichma-bosqich shakllanib boradi va bu jarayon aniq-amaliy tafakkurdan mantiqiy tafakkurga o'tish bilan xarakterlanadi. Ushbu rivojlanish jarayonida bolalarda mustaqil fikrlash, muammoni anglash va uni hal etish ko'nikmalari asta-sekin tarkib topadi. Diqqat jarayonining barqarorligi, hajmi va taqsimlanishi bolalarning bilish faoliyati samaradorligini belgilovchi asosiy omillardan biri bo'lib, u mashg'ulotlar jarayonida bolaning topshiriqlarni to'liq va ongli ravishda bajarishiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Maktabgacha yosh davrida diqqat asosan ixtiyorsiz xarakterga ega bo'lsa-da, to'g'ri tashkil etilgan pedagogik faoliyat orqali ixtiyoriy diqqatni shakllantirish imkoniyati mavjud. Tafakkur va diqqatning rivojlanishiga ta'sir etuvchi omillar qatoriga oilaviy muhit, tarbiyachining kasbiy kompetensiyasi, ta'lim-tarbiya jarayonining mazmuni, o'yin faoliyati hamda bolalarning individual va yosh xususiyatlarini inobatga olish kiradi. Didaktik o'yinlar, muammoli vaziyatlar va faol muloqotga asoslangan mashg'ulotlar bolalarda diqqatni jamlash va tafakkurni faollashtirishda yuqori samaradorlikka ega.

Maktabgacha ta'lim tizimida bolalarning tafakkur va diqqat jarayonlarini rivojlantirishga yo'naltirilgan psixologik-pedagogik yondashuvlarni izchil va maqsadli amalga oshirish zarur. Bu esa bolalarning intellektual salohiyatini

oshirish, ularni maktab ta'limiga puxta tayyorlash hamda barkamol shaxs sifatida shakllanishiga mustahkam zamin yaratadi. Maktabgacha yoshdagi bolalarda tafakkur va diqqat jarayonlarining rivojlanishi ularning keyingi ta'lim bosqichlariga muvaffaqiyatli tayyorlanishida muhim psixologik-pedagogik asos bo'lib xizmat qiladi. Bolalar tafakkuri yoshga xos ravishda bosqichma-bosqich shakllanib boradi va bu jarayon aniq-amaliy tafakkurdan mantiqiy tafakkurga o'tish bilan xarakterlanadi. Bu rivojlanish jarayonida bolalarda mustaqil fikrlash, muammoni anglash va uni hal etish ko'nikmalari asta-sekin tarkib topadi. Diqqat jarayonining barqarorligi, hajmi va taqsimlanishi bolalarning bilish faoliyati samaradorligini belgilovchi asosiy omillardan biri bo'lib, u mashg'ulotlar jarayonida bolaning topshiriqlarni to'liq va ongli ravishda bajarishiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Maktabgacha yosh davrida diqqat asosan ixtiyorsiz xarakterga ega bo'lsa-da, to'g'ri tashkil etilgan pedagogik faoliyat orqali ixtiyoriy diqqatni shakllantirish imkoniyati mavjud.

Maqolada ta'kidlanganidek, tafakkur va diqqatning rivojlanishiga ta'sir etuvchi omillar qatoriga oilaviy muhit, tarbiyachining kasbiy kompetensiyasi, ta'lim-tarbiya jarayonining mazmuni, o'yin faoliyati hamda bolalarning individual va yosh xususiyatlarini inobatga olish kiradi. Ayniqsa, didaktik o'yinlar, muammoli vaziyatlar va faol muloqotga asoslangan mashg'ulotlar bolalarda diqqatni jamlash va tafakkurni faollashtirishda yuqori samaradorlikka ega. Maktabgacha ta'lim tizimida bolalarning tafakkur va diqqat jarayonlarini rivojlantirishga yo'naltirilgan psixologik-pedagogik yondashuvlarni izchil va maqsadli amalga oshirish zarur. Maktabgacha yosh davri tafakkur va diqqatni rivojlantirish uchun eng qulay va sezgir davr hisoblanadi. Aynan ushbu bosqichda bolalarda bilishga bo'lgan qiziqish yuqori bo'lib, atrof-muhitni anglashga intilish kuchli namoyon bo'ladi. Agar tarbiyaviy va ta'limiy jarayonlar bolalarning qiziqishlari, ehtiyojlari hamda individual imkoniyatlariga mos ravishda tashkil etilsa, ularning aqliy faolligi yanada oshadi.

Tafakkur va diqqatning uyg'un rivojlanishi bolalarda nutq, xotira va tasavvur jarayonlarining ham samarali shakllanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Shu sababli maktabgacha ta'lim muassasalarida tarbiyachi va pedagoglardan bolalarning psixik rivojlanish qonuniyatlarini chuqur bilish, zamonaviy pedagogik texnologiyalar va innovatsion usullardan oqilona foydalanish talab etiladi. Bolalarda mustaqil fikrlash, diqqatni boshqarish va o'quv faoliyatiga ijobiy munosabat shakllanib, ularning keyingi ta'lim bosqichlarida muvaffaqiyatli o'qishlari uchun mustahkam psixologik-pedagogik asos yaratiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Z.N.Nishanova, N.G. Kamilova, D.U. Abdullayeva Rivojlanish
2. psixologiyasi. Pedagogik psixologiya "O'zbekiston faylasuflari milliy jamiyati" nashriyoti Toshkent-2018
3. P.Yusupova Maktabgacha tarbiya pedagogikasi. Toshkent "O'qituvch" 1993- yil
4. 4. S.X Jalilova, S.M. Aripova Maktabgacha yoshdagi bolalar psixologiyasi "Faylasuflar" nashriyoti Toshkent-2017.
5. P.Yusupova Maktabgacha tarbiya pedagogikasi. Toshkent "O'qituvchi" 1993- yil